

Pracuj méně, ne chytřeji!

Article by Natalie Bennett

October 11, 2024

Argumenty pro opatření, jako je zkrácení pracovní doby nebo nepodmíněný základní příjem, se dnes zužují na jejich potenciál zvýšit produktivitu. Lidé ani planeta dnes ale opravdu nepotřebují maximalizovat výkon. Jak diskusi přerámovat?

Myšlenka čtyřdenního pracovního týdne — bez snižování mezd nebo prodlužování denní pracovní doby — získává na popularitě v Evropě i mimo ni a je také stále častěji reálně zaváděna.

nský život i účast na sousedských aktivitách a přispívá rovněž k vyšší míře udržení zaměstnanců. Tato zjištění potvrdila také dosud světově největší studie čtyřdenního pracovního týdne, která se uskutečnila ve Velké Británii v roce 2022.

Přerušení procesu dlouhodobé redistribuce času, který směřoval od dřiny a nekonečné práce devatenáctého století k vizi Johna Maynarda Keynesa o patnáctihodinovém pracovním týdnu (nebo jednadvacetihodinovém pracovním týdnu, navrženém před více než deseti lety nadací New Economics Foundation), bylo ukazatelem selhání politiky a ekonomiky konce dvacátého století: výsledkem jsou zisky pro několik málo lidí za cenu obrovských ztrát pro lidi i planetu.

Konec éry „velkého vyrovnávání“ bohatství za vlády Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana byl totiž také mimo jiné doprovázen masivním nárůstem času, jaký členové domácnosti trávili v placeném zaměstnání. To bylo do značné míry způsobeno tím, že na trh práce stále více vstupovaly ženy. Dnes jsou dva příjmy v rodině v mnoha částech světa nezbytné pro udržení základní kvality života.

Jak nezkracovat pracovní dobu

I když jsou výhody zkrácení pracovní doby zřejmé, je tu jeden háček, před kterým bychom se měli mít na pozoru a dobře si rozmyslet, o co přesně usilujeme. Jak hlásá tematický článek na webu Světového ekonomického fóra, čtyřdenní pracovní týden „ve skutečnosti zvyšuje produktivitu“. A dodává: „Pracovat chytřeji, ne tvrději, je mantrou manažerských konzultantů již několik desetiletí.“

Už dlouho tvrdím, že jako politici musíme najít odvahu popsat kompromis, který konec růstu obnáší: Možná budete mít v životě méně věcí, ale bude se vám lépe žít.

Takto pojaté zkracování pracovní doby vypadá poněkud méně idylicky a evokuje spíše ideologii hyperefektivního, workoholického stachanovství, než přívětivější a uvolněnější pracovní prostředí spojené s přátelstvím, vzájemnou podporou a drby v kuchyňce.

Celosvětová kampaň za čtyřdenní pracovní týden, v rámci níž se po celém světě organizují pilotní

programy, zpopularizovala princip 100:80:100 (100 procent mzdy, 80 procent času, 100 procent produktivity). V jejích materiálech se uvádí: „Pro úspěšné zavedení čtyřdenního pracovního týdne je zásadní, aby byla zachována výkonnost.“¹

Vzpomínám v této souvislosti na svého milého prvního šéfa, již zesnulého Barryho Clarka, který v australských novinách Cootamundra Herald před pětácti lety vždy trval na tom, aby všichni přestali pracovat na společnou ranní přestávku na čaj — a aby po dobu jejího trvání o práci ani nemluvili.

Tento zvyk pomáhal tvořit z pracoviště soudržné společenství, přestože se skládalo z nesourodé směsice zaměstnanců kanceláře, tiskárny a novinářů. Kdyby Barryho časová přestávka přežila dodnes, zvládla by projít sítím poměru 100:80:100?

Stále jsme bohužel v zajetí kulturní poruchy, kterou popsala environmentální antropoložka Marie-Monique Franssenová: „Oslavujeme ty, kteří jsou ultraproduktivní a ultraaktivní.“ A jak poznamenává, výsledkem jsou nemocní lidé a zničená planeta.

Z postrůstové perspektivy můžeme na tuto produktivistickou verzi čtyřdenního pracovního týdne reagovat slovy postavy z básně T. S. Eliota: „Tak jsem to vůbec nemyslel.“

Jak ve své v knize Méně je více upozorňuje jeden z předních teoretiků hnutí nerůstu Jason Hickel, „kapitál produkci nezvyšuje proto, aby uspokojoval konkrétní lidské potřeby nebo zlepšil kvalitu života ve společnosti. Jeho cílem je vytěžit a akumulovat stále rostoucí množství zisku. To je prvořadý cíl ... každé odvětví, každý sektor národního hospodářství musí neustále růst — bez jakékoli představy o tom, k jakému konečnému cíli by měl růst vlastně vést.“

A vzhledem k tomu, že uhlíkovou náročnost a další škody na životním prostředí lze snížit, ale ne je od růstu zcela oddělit, jak ve své knize Prosperita bez růstu ukazuje profesor Tim Jackson, další zvyšování produktivity už planeta nemůže unést. Jinými slovy, jak říká Hickel, „nic jako zelený růst neexistuje“.

Čas pro nepodmíněný příjem

Znamená to tedy, že přechod k postrůstové ekonomice a zavádění čtyřdenního nebo třídenního pracovního týdne nemohou jít ruku v ruce? Naopak. Čtyřicetihodinový pracovní týden je již zjevně za zenitem, jak je patrné i ve Velké Británii, kde je příliš dlouhá pracovní doba — a doba dojíždění — příčinou škod na zdraví i nízké kvality života.

Zkrácení pracovní doby je politickým cílem, pro který jde získat podporu poměrně snadno. Nikdo na smrtelné posteli nenaříká: „Kéž bych strávil víc času v kanceláři.“ Už dlouho tvrdím, že jako politici musíme najít odvahu popsat kompromis, který konec růstu obnáší: Možná budete mít v životě méně věcí, ale bude se vám lépe žít.

Co kdybychom se místo honby za růstem HDP honili právě za zkrácením pracovní doby? Každoroční zkrácení standardního pracovního týdne, řekněme o patnáct minut, by znamenalo získat každé čtyři roky hodinu týdně navíc. Hodinu týdně na to, co nás baví, nebo na politické aktivity, občanskou angažovanost a dobrovolnou spolupráci s ostatními — na přetváření našich komunit a společností tak, aby se vešly do fyzických limitů této křehké planety a zároveň se dokázaly postarat o naše potřeby.

Možná je celou otázku třeba otočit a podívat se na ni z jiné stránky: kde spočívá moc? Kdo rozhoduje o tom, jak placená práce vypadá, kdo ji musí dělat a jak dlouho?

Na otázku, jaké nevýhody by společnost založená na nepodmíněném příjmu měla, ráda odpovídám, že by se psalo hodně špatné poezie.

V zemích globálního Severu — a stále více i na globálním Jihu — stárne populace. Trend je tedy takový, že počet lidí v „produktivním věku“ — bez ohledu na to, jak moc jeho hranici napínáme — buď klesá, nebo klesat brzy bude. Velká Británie je extrémním příkladem, kde se jedna vláda za druhou snaží, aby co nejvíce lidí co nejdéle pracovalo. Téměř komukoli nezbyvá nic jiného než si „najít práci“ — bez ohledu na to, jak je nemocný nebo zatížený povinnostmi v péči o druhé.

Co kdybychom lidem místo toho dali možnost volby? Co kdyby existoval nepodmíněný základní příjem — platba, která by všem byla zaručena jako právo, jakmile se stanou členy společnosti a která by stačila na pokrytí základních potřeb? Nikdo by vám pak nemohl říkat „najděte si práci, jakoukoli práci“, a vyhrožovat vám bídou, pokud se odmítnete podřídit.

Důsledkem by nebylo — jak zní obvyklá hloupá pravicová reakce —, že by lidé chtěli prostě jen hníť na gauči. Experimenty s nepodmíněným příjmem ukazují něco zcela jiného — počínaje již klasickým pokusem v kanadské Manitobě v sedmdesátých letech minulého století, kde se podařilo udržet úroveň zaměstnanosti, přestože více mladých lidí po delší dobu studovalo.

Nedávno podal finský pokus s nepodmíněným příjmem další doklady o tom, že lidé, kteří jsou nyní chudobou a špatným zdravotním stavem vyloučeni z trhu práce, si ve skutečnosti spíše najdou zaměstnání nebo pracují déle, když dostanou šanci vynaložit peníze, energii a čas na to, aby se na práci připravili.

Špatní básníci, svobodní občané

Možná se opět ptáte, jak by nepodmíněný příjem zapadal do snahy o přechod k postrůstové ekonomice. Inu, přínosy nepodmíněného příjmu se nyní měří ve světě pětidenního pracovního týdne, kde jsou pokusy o základní příjem časově omezené — což je hlavní limit pro pochopení všech potenciálních přínosů jeho zavedení — a v němž se oceňuje především „práce na plný úvazek“.

Tím nechci říci, že by existovaly pochyby, že práce má i jiné než finanční pozitivní účinky. Ale nemusí to být hodně práce. Fascinující a důležitá studie zjistila, že množství práce potřebné pro maximální přínos pro zdraví a pohodu je osm hodin týdně.²

Když mluvíme o nutnosti postrůstu, hovoříme přitom samozřejmě o globálním Severu, jehož obyvatelé dnes spotřebovávají každý rok pětinasobek (USA) až trojnásobek (Velká Británie a Evropa) zdrojů, které planeta dlouhodobě snese. Jak ukázala rozsáhlá studie v Keni, i na globálním Jihu ovšem mohou přínosy nepodmíněného příjmu — jako je zvýšená produktivita — pozitivně přispět k uspokojování potřeb společnosti.

Na otázku, jaké nevýhody by společnost založená na nepodmíněném příjmu měla, ráda odpovídám, že by se psalo hodně špatné poezie. To poukazuje na další problém, který by bylo třeba řešit — a to i ve společnosti s nepodmíněným příjmem a třídením pracovním týdnem jako standardem.

Je hluboce zakořeněná představa, že čas musí být využit produktivně, i když zrovna nejsme placení. Učit se jazyk, rozvíjet nějakou vedlejší výdělečnou činnost, číst si o seberozvoji. Když dnes mluvím

s lidmi o třídením týdnu, často tuto otázku nadhodí — mít několik zaměstnání je dnes tak zásadní pro jejich přežití, že si bez nich těžko dovedou představit život...

Ve světě, kde je standardem soutěž a snaha uspět v každém bdělém okamžiku, je i mnoho dětí vychovááno už od nejútlejšího věku právě v této představě. Jedinec je údajně produkt, který se musí neustále zdokonalovat, v poslední instanci za účelem získání placené — nebo lépe placené — práce.

Tato ideologie je do značné míry artefaktem — jak to nazval James A. Chamberlain — postindustriální pracovní etiky jednadvacátého století. Už v roce 1930 se ovšem i Keynes obával, že jedním z problémů patnáctihodinového pracovního týdne může být to, že lidé prostě nebudou vědět, co se vším tím „volným“ časem dělat.

Lze se tomu však divit, když — jak poznamenává Kathi Weeksová v knize *Problém s prací* — je dnes úspěšnost výchovy dětí, školství, lékařské péče, sociálních systémů i systémů trestního soudnictví posuzována podle toho, zda jsou jejich produkty „připraveny k práci“?

Placená práce tak podle ní „není jen hlavním mechanismem, kterým se rozděluje příjem, je také základním prostředkem, kterým se přiděluje status“, a „často nejdůležitějším, ne-li jediným zdrojem společenskosti pro miliony lidí“.

Je přitom zásadní si připomenout, že po většinu lidských dějin každodenní skutečnost lidského života takto nevypadala. Podle toho, co o nich víme, společnosti lovců a sběračů obvykle pracovaly v průměru tři hodiny denně; středověcí evropští rolníci měli ročně celkem čtyři až pět měsíců volna, což více než vynahrazovalo šestidenní týdny (s délkou pracovního dne podobnou té dnešní). Byl to až kapitalismus, který v kombinaci s protestantskou etikou práce připravil pracující ženy i muže o čas, sílu i jiné zdroje sebepojetí.

V přechodu k postrůstové ekonomice by tedy nemělo jít o maximálně produktivní využití našeho času, ale naopak o osvobození našeho času a našich těl z diktátu šéfů a našich myslí ze zdivočelé etiky práce. Potřebujeme spolu přestat tolik soutěžit a víc být, žít a vzkvétat.

*Z anglického originálu Work Less Not Smarter publikovaného v magazínu *Green European Journal* přeložil JOSEF PATOČKA.*

Natalie Bennett is a Green member of the House of Lords in the UK. She was the leader of the Green Party of England and Wales from 2012 to 2016. Previously she spent 20 years working as a journalist, including at the *Bangkok Post*, *The Times*, and as editor of the *Guardian Weekly*. Her book *Change Everything: How We Can Rethink, Repair and Rebuild Society* was published by Unbound in 2024.

Published October 11, 2024

Article in Czech

Translation available in English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/pracuj-mene-ne-chytrej/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space.

GREEN EUROPEAN JOURNAL

Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.